

หลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.): ปัญหา อุปสรรค และแนวโน้มเพื่อการพัฒนากิจการคณะสงฆ์ไทย

Certificate Program in Sangha Administration (Cert. in Sangha Admin): Problems Obstacles and Trends of Thailand Sangha Administration Development

พระครูวาทีวรวัฒน์ (กล้า วีรรัตน) *
Phrakhruwateeworawat (Klar Weraratano) *

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
จังหวัดราชบุรี 70130

Buddhist Management, Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Ratchaburi Buddhist College Ratchaburi 70130

*To whom correspondence should be addressed. e-mail:ppklar999@hotmail.com

Received: 31 March 2019, Revised: 22 April 2019, Accepted: 23 May 2019

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สภาพ ปัญหาอุปสรรค และแนวโน้มการพัฒนากิจการคณะสงฆ์ไทยด้วยหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการประเมินหลักสูตรโดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด (4.54) และ 2) สภาพ ปัญหาและอุปสรรค พบว่า (1) จุดแข็ง: ความพร้อมทางกายภาพของหน่วยงานที่นำหลักสูตรไปเปิดสอน (2) จุดอ่อน: การจำกัดผู้เข้าศึกษาเฉพาะกลุ่มพระสังฆาธิการและครูสอนพระปริยัติธรรม (3) โอกาส: กระแสความต้องการในการพัฒนาคุณวุฒิทางการศึกษาของพระภิกษุสามเณรในปัจจุบัน และ (4) อุปสรรค: สภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกและวิทยาการสมัยใหม่ และ 3) แนวโน้มการพัฒนา พบว่า (1) ด้านการปกครอง: ปรับปรุงสภาวะการเรียนรู้ของรายวิชาในหลักสูตรให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลง (2) ด้านการศาสนศึกษา: เพิ่มเติมรายวิชาที่เป็นภาษาที่สามเพื่อรองรับการจัดการศาสนศึกษาแก่ศาสนิกชนที่มีความหลากหลายด้านเชื้อชาติและภาษา (3) การศึกษาสงเคราะห์: เพิ่มเติมการเรียนรู้ภาคปฏิบัติการที่ส่งเสริมการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายการจัดการศึกษาสงเคราะห์ในเชิงพื้นที่ (4) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา: ปรับปรุงเนื้อหาสาระให้สอดคล้องกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ (5) การสาธารณูปการ: เพิ่มเติมกิจกรรมนอกชั้นเรียนหรือการศึกษาดูงานนอกสถานที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและมรดกภูมิปัญญาของไทย (6) การสาธารณสงเคราะห์: เพิ่มเติมสภาวะการเรียนรู้รายวิชาที่ส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกสาธารณะหรือจิตอาสาแก่ชุมชนและสังคม และ (7) การพัฒนาพุทธมณฑล: เพิ่มเติมสภาวะการเรียนรู้แนวคิดเกี่ยวกับพุทธอุทยาน 3 มิติ คือ อุทยานการศึกษา อุทยานการท่องเที่ยว และอุทยานศิลปวัฒนธรรม

คำสำคัญ: หลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ การพัฒนากิจการคณะสงฆ์ไทย

Abstract

The objectives of this research were to analyze the state, problems, obstacles and the trend of Thailand Sangha administration development through the certificate program in Sangha administration. The research methodology was the mixed research method that the questionnaire and interview as the tool of data collection. The Findings of the research were as follows: 1) The overall evaluation of the curriculum is at the highest level. 2) The state, problems, obstacles found that (1) the strength is the physical readiness of each unit that took the certificate program opening and. (2) The weakness is the limit of students that focus on Sangha administrator and Phrapariyattidhamma teachers. (3) The opportunity is the trend of Buddhist monks and novices at the present would like to develop the education qualification, and (4) the obstacle is the change state of the world society and modern academy. And 3) The trend of the development found that (1) The administration aspect: should add the optional subject that has the learning content about psychological content. (2) The religious education aspect: should increase the third subject for responding to religious education management for Buddhists who have many races and languages. (3) The educational welfare aspect: should increase the practical learning to promote the strength creation of network of educational welfare management in each area. (4) The Buddhism propagation aspect: should improve the content to match the modern technology. (5) The construction aspect: should increase the activity out of the class like academic trip about arts, culture and Thai local wisdom. (6) The public welfare aspect: should increase the learning content subject to make the public convince or public mind to community and society and (7) The Buddhamonthon development aspect: should increase the learning content concept about Buddhamonthon in three dimensions such as educational park, tourism park and arts and culture park.

Keywords: sangha administration, thailand sangha administration development

บทนำ

คณะสงฆ์มีขึ้นเป็นรูปธรรมตั้งแต่สองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ซึ่งทำให้เกิดพระสังฆรัตนะขึ้น เมื่อมีพระสังฆรัตนะเป็นสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาจึงเกิดมีคณะสงฆ์ [1] กระทั่งต่อมาราวเดือน 12 พุทธศก 235 คราวที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งพระธรรมทูต (สายที่ 8) ซึ่งประกอบด้วย พระโสณะ พระอุตตระ พร้อมคณะ มาเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ และได้รับการต้อนรับจากพระเจ้าสุวรรณภูมิราชาเป็นอย่างดี (ปัจจุบัน คือ ประเทศไทย เขมรพม่า เป็นต้น) สำหรับประเทศไทยนั้น เมื่อคนส่วนใหญ่ได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาพระมหากษัตริย์ไทยแต่ละพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะเอกอัครกษัตริย์ของชาติและวัฒนธรรมทุกสาขาจึงได้รับอิทธิพลและผูกพันอยู่กับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนตายและเมื่อผ่านช่วงเวลามาพันกว่าปี พระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทต่อการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและประชาชนเป็นอย่างมาก ตั้งแต่สุโขทัย อโยธยา กรุงธนบุรี และรัตนโกสินทร์ และมีพัฒนาการโดยต่อเนื่องมาโดยลำดับ [2]

ปัจจุบันคณะสงฆ์ไทยมีความเป็นรูปธรรมในทางกฎหมาย ตามที่ตราไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 5 ทวิ ความว่า “คณะสงฆ์ หมายความว่า บรรดาพระภิกษุที่ได้รับบรรพชาอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์ตามพระราชบัญญัตินี้ หรือตามกฎหมายที่ใช้บังคับก่อนพระราชบัญญัตินี้ไม่ว่าจะปฏิบัติศาสนกิจ

ในหรือนอกราชอาณาจักร” [3] ทั้งนี้ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ยังได้ระบุครอบคลุมถึงการคณะสงฆ์หรืองานพระศาสนาที่จำเป็นต้อง “ควบคุมและส่งเสริมให้ดำเนินการไปด้วยดี” รวมทั้งสิ้น 6 การกิจ ประกอบด้วย การรักษาความสงบเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการศึกษาสงเคราะห์ [4] โดยวิธีดำเนินการทั้ง 6 ประการนี้บางประการมีกำหนดไว้ในระเบียบกฎหมายมหาเถรสมาคมแต่บางประการคงเป็นไปตามจารีตที่ถือปฏิบัติตามจารีต ก็มีอยู่ [5] ได้แก่ การรักษาความสงบเรียบร้อยดีงามการศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ [6] ประการสำคัญ คือ การปฏิบัติภารกิจเกี่ยวกับการดำเนินงานทำนุบำรุง ส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา เพื่อให้การอุปถัมภ์คุ้มครองและส่งเสริมพัฒนางานพระพุทธศาสนานั้น จำเป็นต้องให้การสนับสนุนส่งเสริมพัฒนาบุคลากรทางศาสนาเป็นอันดับแรกตราบใดที่เรายอมรับความจริงว่าทรัพยากรบุคคลนั้นสำคัญยิ่งกว่าปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ซึ่งแม้จะมีเครื่องจักรกลเข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานมากขึ้น ใช้วิทยากรสูงขึ้น และมีความสามารถยอดเยี่ยมเพียงใด ก็ยังไม่สามารถเข้ามาแทนที่คนที่มิวิสัยทัศน์ซึ่งเป็นผู้สร้างและผู้ใช้เครื่องได้ [7]

การพัฒนากิจการคณะสงฆ์ไทย จึงจำเป็นต้องเริ่มต้นที่ การพัฒนาศักยภาพบุคลากรทางพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สถาบันการศึกษาระดับสูงแห่งหนึ่งของคณะสงฆ์ไทย ได้กำหนดวิสัยทัศน์ไว้อย่างชัดเจนว่า “ผลิตคนดีและเก่งอย่างมีสมรรถภาพ จัดการศึกษาและวิจัยอย่างมีคุณภาพ บริหารวิชาการดีอย่างมีความสุข และบริหารดีอย่างมีประสิทธิภาพ” [8] และมีพันธกิจหลักในการผลิตบัณฑิตให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 9 ประการ ได้แก่ มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีศรัทธาอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา มีความสามารถในการแก้ปัญหา มีความใฝ่รู้ใฝ่คิด มีน้ำใจเสียสละเพื่อส่วนรวม มีโลกทัศน์กว้างไกล มีความเป็นผู้นำด้านจิตใจและปัญญา มีความมุ่งมั่นพัฒนาตนให้เทียบพร้อมด้วยคุณธรรมและจริยธรรม [9]

โดยนัยนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงได้จัดให้มีการเรียนการสอนในหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) ให้เป็นส่วนหนึ่งของพันธกิจหลัก โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะช่วยสนองงานคณะสงฆ์ในการให้การศึกษอบรมงานในส่วนที่เป็นการบริการกิจการของคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ [10]

หลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) (Certificate in Sangha Administration) จัดระบบการศึกษาแบบหน่วยทวิภาค (Semester Credit System) โดยแบ่งเวลาการศึกษาในปีการศึกษาออกเป็น 2 ภาค การศึกษาปกติ คือภาคการศึกษาที่หนึ่ง (First Semester) มีเวลาเรียนไม่ต่ำกว่า 16 สัปดาห์และภาคการศึกษาที่สอง (Second Semester) มีเวลาเรียนไม่ต่ำกว่า 16 สัปดาห์ โดยกำหนดให้ลงทะเบียนเรียนในภาคการศึกษาที่ 1 จำนวน 12 หน่วยกิต และในภาคการศึกษาที่ 2 จำนวน 12 หน่วยกิต ส่วนรายวิชาที่ลงทะเบียนเรียน โดยไม่นับหน่วยกิตให้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของการจัดแผนการสอนของแต่ละแห่ง โดยโครงสร้างหลักสูตร 24 หน่วยกิต ประกอบด้วยวิชาบังคับ จำนวน 18 หน่วยกิตและวิชาเลือก จำนวน 6 หน่วยกิต

ผลผลิตของหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์(ป.บส.) มี 4 ประการ คือ (1) ผลิตพระสังฆาธิการและครูสอนพระปริยัติธรรมในระดับประกาศนียบัตรให้มีความรู้ความเข้าใจในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (2) ผลิตพระสังฆาธิการและครูสอนพระปริยัติธรรมในระดับประกาศนียบัตรให้สามารถนำความรู้ด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาพระพุทธศาสนาและสังคม (3) ผลิตพระสังฆาธิการและครูสอนพระปริยัติธรรมในระดับประกาศนียบัตรให้อุทิศตนและสามารถนำหลักทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไปประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และ (4) ผลิตพระสังฆาธิการและครูสอนพระปริยัติธรรมให้มีคุณวุฒิทางการศึกษาที่สามารถศึกษาต่อในระดับชั้นปริญญาตรีได้ [11]

อย่างไรก็ตาม หลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) นี้ ได้เปิดจัดการเรียนการสอน มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 กระทั่งปัจจุบัน (พ.ศ. 2562) แม้มีพระสังฆาธิการและครูสอนพระปริยัติธรรมให้ความสนใจเข้า ศึกษาจำนวนมาก แต่ยังไม่ปรากฏมีการประเมินหลักสูตร และการพัฒนาหรือปรับปรุงตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม โลกที่วิวัฒนาการไปอย่างต่อเนื่อง กอปรกับแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ปี 2560-2561 ตามมติคณะ รัฐมนตรีในคราวประชุมเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2558 ที่ได้รับทราบผลการพิจารณาหรือผลการดำเนินการตามที่ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเสนอ โดยมีมติเห็นชอบแผนการการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ตามภารกิจ 6 ด้าน + 1 (ด้านการปกครอง, ด้านศาสนศึกษา, ด้านศึกษาสงเคราะห์, ด้านการเผยแผ่, ด้านสาธารณูปการ, ด้านสาธารณ- สงเคราะห์ + พัฒนาพุทธมณฑล) ดังนั้น หลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) จึงจำเป็นต้อง ได้รับการพัฒนาและปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลง และทิศทางการปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์ไทย จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงทำการวิจัยเรื่อง “หลักสูตรประกาศนียบัตร การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.): ปัญหา อุปสรรค และแนวโน้มเพื่อการพัฒนากิจการคณะสงฆ์ไทย” เพื่อสังเคราะห์ ผลการวิจัยในรูปแบบของเอกสารทางวิชาการ เพื่อเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ได้นำไปประยุกต์ ใช้ในการพัฒนากิจการคณะสงฆ์ไทย ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.)
2. เพื่อวิเคราะห์สภาพ ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.)
3. เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มการพัฒนากิจการคณะสงฆ์ไทยด้วยหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ (ป.บส.)

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาสำหรับการประเมินเพื่อการพัฒนาใน 4 มิติ ประกอบด้วยด้านบริบท (Context) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ด้านกระบวนการ (Process) และด้านผลผลิต (Product)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัยการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือ และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือ
2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
ประชากร (Population) ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ นิสิต (พระสังฆาธิการและครูสอนพระปริยัติธรรม) ผู้ศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) ปีการศึกษา 2561 ของสถานศึกษาในสังกัด มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (เฉพาะภาคตะวันตก) จำนวน 153 รูป
กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ทำการสุ่มมาจากประชากรซึ่งหาขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ สูตรคำนวณของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 111 รูป
ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกตามลักษณะการเป็นตัวแทนของ กลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมจากวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 18 รูป/คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ดังนี้

แบบสอบถาม (Questionnaire) มีลักษณะเป็นแบบสอบถามปลายปิดและปลายเปิด โดยได้ดำเนินการหาความเที่ยงตรง (Validity) ในด้านเนื้อหาสาระ และโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ตั้งแต่ 0.80 ถึง 1.00 จากนั้นได้นำไปหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) โดยได้ทดลองใช้ (Try-Out) กับนิสิตที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย (การวิจัยครั้งนี้ คือนิสิต หรือพระสังฆาธิการและครูสอนพระปริยัติธรรม ผู้ศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) ปีการศึกษา 2561 ของวิทยาลัยสงฆ์ระยอง) เพื่อหาความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์ แอลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.9175

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured Interview) มีลักษณะเป็นคำถามแบบปลายเปิดเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยผู้วิจัยนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ที่ได้เลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 18 รูป/คน

ผลการวิจัย

1. ผลการประเมินหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.)

ผลการประเมินหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) เชนงปริมาณ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.54 และเมื่อพิจารณาในรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน ดังนี้

1.1 ด้านผลผลิต (Product) พบว่าด้านบริบท (Context) อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.55 และเมื่อพิจารณาในรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอันดับแรก ได้แก่ ข้อ 4 ความเหมาะสมของวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ข้อที่ 4 (เพื่อให้พระสังฆาธิการและครูสอนปริยัติธรรมได้มีคุณวุฒิทางการศึกษาที่สามารถศึกษาต่อในระดับชั้นปริญญาตรีได้) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 5.66 รองลงมา ได้แก่ ข้อ 3 ความเหมาะสมของวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ข้อที่ 3 (เพื่อผลิตพระสังฆาธิการและครูสอนปริยัติธรรมในระดับประกาศนียบัตร ให้อุทิศตนและสามารถนำหลักทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไปประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 5.58 และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อที่ 5 ความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ความต้องการของคณะสงฆ์ และความต้องการของสังคม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 5.52

1.2 ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.50 และเมื่อพิจารณาในรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอันดับแรก ได้แก่ ข้อ 15 ความเหมาะสมของรายวิชาและสาระการเรียนรู้ บส 012 พระไตรปิฎกศึกษา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.77 รองลงมา ได้แก่ ข้อ 18 ความเหมาะสมของรายวิชาและสาระการเรียนรู้ บส 015 พุทธศิลป์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.69 และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อที่ 8 ความเหมาะสมของรายวิชาและสาระการเรียนรู้ บส 005 การบริหารงานสาธารณูปการ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.68

1.3 ด้านกระบวนการ (Process) อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.55 และเมื่อพิจารณาในรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอันดับแรก ได้แก่ ข้อ 5 มีการวัดและประเมินผลที่หลากหลายและตรงตามสภาพจริง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.63 รองลงมา ได้แก่ ข้อ 4 มีการใช้เทคนิคการสอนที่ทันสมัยและมีความหลากหลาย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.58 และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อที่ 6 มีการวัดและประเมินผลสอดคล้องกับเนื้อหาและตรงตามวัตถุประสงค์ของรายวิชา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.57

1.4 ด้านผลผลิต (Product) อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.57 และเมื่อพิจารณาในรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอันดับแรก ได้แก่ ข้อ 2 บัณฑิตผู้สำเร็จการศึกษาเป็นผู้มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส ใฝ่รู้ใฝ่คิด และอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.62 รองลงมา ได้แก่ ข้อ 5 บัณฑิตผู้สำเร็จการศึกษาศึกษาสามารถสร้างคุณค่าใหม่ให้

กับตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.59 และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อที่ 6 บัณฑิตผู้สำเร็จการศึกษาสามารถสร้างคุณค่าใหม่ให้กับ พระพุทธศาสนา ชุมชน สังคม และประเทศชาติ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.58

2. สภาพ ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.)

2.1 การบริหารหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) ด้านจุดแข็ง (Strengths) พบว่า มีการศึกษาระยะในภาคปฏิบัติเพื่อกล่อมเกลาคิดใจความพร้อมทางกายภาพของหน่วยงานในสังกัดมหาวิทยาลัยราชภัฏวราวุฒวิทยาที่นำหลักสูตรไปเปิดสอนผู้เรียนมีสถานภาพเป็นพระภิกษุผู้มีศีลาจารวัตรที่งดงามกระบวนการจัดการเรียน การสอนที่เน้นวิชาการควบคู่กับวิชาชีพเพื่อต่อยอดในการทำงานอาจารย์ผู้สอนมีมาตรฐานสูงเทียบเท่ากับการจัดการ เรียนการสอนระดับปริญญาตรี และมีพระสังฆาธิการระดับสูงที่มาช่วยสอนและเป็นแม่แบบที่ดีในทางปฏิบัติ

2.2 การบริหารหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) ด้านจุดอ่อน (Weakness) พบว่า จำนวนผู้เรียนลดน้อยลงเนื่องจากจำกัดผู้เข้าศึกษาเฉพาะกลุ่มพระสังฆาธิการและครูสอนพระปริยัติธรรมความ แตกต่างของพื้นฐานความรู้เดิมของนิสิตผู้เข้าศึกษาภารกิจของนิสิตที่ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการมีมากจึงเป็นปัญหา ของการจัดสรรเวลาเพื่อเข้าเรียนขาดการปรับปรุงหลักสูตรมานานถึง 15 ปี และขาดการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าศึกษา ให้แก่ผู้เรียน

2.3 การบริหารหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) ด้าน โอกาส (Opportunities) พบว่า กระแสความต้องการในการพัฒนาคุณวุฒิทางการศึกษาของพระภิกษุสามเณรในปัจจุบัน และองค์กรคณะสงฆ์ ให้การสนับสนุน

2.4 การบริหารหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) ด้านอุปสรรค (Threats) พบว่า พระสังฆาธิการและครูสอนพระปริยัติธรรมทั่วประเทศสำเร็จการศึกษาในหลักสูตรแล้วจำนวนมากทัศนคติในเชิงลบต่อหลักสูตรที่นอกเหนือจากการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและแผนกธรรมสภาการเปลี่ยนแปลงของ สังคมโลกและวิทยาการสมัยใหม่ และบุคลากรขององค์กรคณะสงฆ์ที่เป็นวัตถุดิบในอนาคตของหลักสูตรมีจำนวนลด น้อยลง

3. แนวโน้มการพัฒนาธิการคณะสงฆ์ไทยด้วยหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.)

3.1 เป้าหมายดั้งเดิมของหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) พบว่า พัฒนาพระสังฆาธิการให้มีความรู้ความสามารถเฉพาะสำหรับการปฏิบัติงานคณะสงฆ์ปฏิบัติของพระสังฆาธิการให้มี คุณสมบัติสำหรับเข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษา และสร้างเครือข่ายในการทำงานร่วมกันของพระสังฆาธิการ

3.2 จุดเน้นของการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) พบว่า ยึดพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ และมติมหาเถรสมาคม เสมือนเป็นคู่มือการดำเนินงานเน้นการสนอง งานภารกิจ 6 ด้านของคณะสงฆ์ และเน้นกระบวนการจัดการเรียนการสอนเทียบเคียงกับการศึกษาระดับปริญญาตรี โดยอนุโลม

3.3 แนวโน้มในการบริหารหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) เพื่อการพัฒนา ธิการคณะสงฆ์ไทยที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ประกอบด้วย

3.3.1 ด้านการปกครอง คือ ปรับปรุงสาระการเรียนรู้ของรายวิชาในหลักสูตรให้ทันต่อความ เปลี่ยนแปลงของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องเจ้าคณะปกครองที่มี ประสบการณ์สูงร่วมปฏิบัติหน้าที่เป็นอาจารย์ผู้บรรยายโดยมีสัดส่วนร้อยละ 50 ร่วมกับอาจารย์ประจำของมหาวิทยาลัย เพิ่มเติมวิชาเลือกที่มีสาระการเรียนรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาชุมชน และบูรณาการการจัดการเรียนการสอนในภาคปฏิบัติ การ ร่วมกับการกิจหรือกิจกรรมที่คณะสงฆ์ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน

3.3.2 ด้านการศึกษา คือ เพิ่มเติมรายวิชาที่เป็นภาษาที่สามเพื่อรองรับการจัดการศึกษาแก่ศาสนิกชนที่มีความหลากหลายด้านเชื้อชาติและภาษารักษาสาระการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี แผนกธรรม และแผนกสามัญศึกษา แต่ปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรมฉบับปัจจุบันเพิ่มเติมสาระการเรียนรู้วิทยาการสมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างทักษะความรู้เกี่ยวกับการบริหารการศึกษา และบูรณาการการเรียนรู้ในภาคปฏิบัติกร่วมกับกิจกรรมที่คณะสงฆ์ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัด

3.3.3 ด้านการศึกษาสงเคราะห์ คือ เพิ่มเติมกิจกรรมการเรียนรู้ในภาคปฏิบัติที่ส่งเสริมการสร้าง ความเข้มแข็งของเครือข่ายการจัดการศึกษาสงเคราะห์ในเชิงพื้นที่ปรับปรุงสาระการเรียนรู้ที่รองรับภารกิจด้านการ ศึกษาสงเคราะห์ให้ทันต่อบริบทในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงไปโดยสอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปกิจการพระพุทธ- ศาสนาด้านศึกษาสงเคราะห์รักษาสาระการเรียนรู้เกี่ยวกับหลักการทำงานศึกษาสงเคราะห์โดยเชื่อมโยงการทำงานระหว่าง สังฆมณฑลและพุทธศาสนิกชน และปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนการสอนให้เน้นภาคปฏิบัติและบูรณาการร่วม กับกิจกรรมสงเคราะห์ทางการศึกษาที่คณะสงฆ์ดำเนินการในปัจจุบัน

3.3.4 ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ เพิ่มเติมสาระการเรียนรู้ในภาคปฏิบัติที่บูรณาการร่วมกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเชิงรุกตามบริบทของพื้นที่โดยสอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ด้านเผยแผ่ปรับปรุงเนื้อหาสาระให้สอดคล้องกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่และการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในเชิงรุกเพิ่มเติมวิชาเลือกภาษาที่สามเพื่อรองรับภารกิจด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่กลุ่มเป้าหมาย ที่มีความหลากหลายด้านเชื้อชาติและภาษา และและสงวนรักษาสาระการเรียนรู้พุทธวิธีการสอนจากพระไตรปิฎก เป็นแม่แบบทางความประพฤติ

3.3.5 ด้านการสาธารณูปการ คือ รักษาเนื้อหาสาระการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พุทธศิลป์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสำคัญเพิ่มสาระการเรียนรู้ด้านวิศวกรรมสมัยใหม่ปรับปรุงสาระการเรียนรู้เพื่อรองรับ การพัฒนาระบบสารสนเทศและนวัตกรรมเพื่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดที่สอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาด้านสาธารณูปการ และเพิ่มกิจกรรมนอกชั้นเรียนหรือการศึกษาดูงานนอกสถานที่ เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและมรดกภูมิปัญญาของไทย

3.3.6 ด้านการสาธารณสงเคราะห์ คือ เพิ่มเติมสาระการเรียนรู้รายวิชาที่ส่งเสริมการสร้างจิตสำนึก สาธารณะหรือจิตอาสาแก่ชุมชนและสังคมเน้นกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เสริมสร้างคุณลักษณะของการทำงาน เป็นทีมโดยสอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาด้านสาธารณสงเคราะห์ที่มุ่งทำงานร่วมกับเครือข่าย ทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐและเอกชนเพิ่มกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เชื่อมโยงกับการดำเนินงานสงเคราะห์ชุมชนที่คณะสงฆ์ ดำเนินงานอยู่ในปัจจุบัน และปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นภาคปฏิบัติหรือศึกษาดูงานจาก สภาพการณ์จริง

3.3.7 ด้านการพัฒนาพุทธมณฑล คือ เพิ่มเติมกิจกรรมกิจกรรมเสริมที่เอื้อต่อการสร้างเครือข่ายใน การทำงานเพื่อเป็นฐานในการขับเคลื่อนภารกิจโดยสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาพุทธมณฑลตามแผนยุทธศาสตร์ การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาเพิ่มเติมสาระการเรียนรู้ในรายวิชาการบริหารงานสาธารณูปการหรือวิชาอื่นเพื่อ สร้างวิสัยทัศน์ร่วมหรือความตระหนักรู้ในความสำคัญร่วมกันที่มีต่อพุทธมณฑลประจำจังหวัดเพิ่มเติมสาระการเรียนรู้ แนวคิดเกี่ยวกับพุทธอุทยาน 3 มิติ คือ อุทยานการศึกษา อุทยานการท่องเที่ยว และอุทยานศิลปวัฒนธรรม และเพิ่มเติม สาระการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการศูนย์การเรียนรู้เพื่อต่อยอดการดำเนินงานด้านการพัฒนาพุทธมณฑล

อภิปรายผล

1. ผลการประเมินหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.)

จากผลการวิจัย พบว่า (1) ด้านบริบท (Context) ปรัชญาและวัตถุประสงค์ของหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) สอดคล้องกับความต้องการของคณะสงฆ์และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนท้องถิ่น สังคม และประเทศชาติ (2) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) รายวิชาในหลักสูตรครอบคลุมภารกิจงานคณะสงฆ์ 6 ด้าน รายวิชาในหลักสูตรมีสาระการเรียนรู้ศาสตร์สมัยใหม่ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติการงานคณะสงฆ์หลักสูตรยังขาดการกำหนดมาตรฐานคุณวุฒิของอาจารย์ผู้เรียนมีความหลากหลายสูงทั้งในส่วนของช่วงอายุและพื้นฐานความรู้เดิม และสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้มีมาตรฐานเทียบเท่าการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา (3) ด้านกระบวนการ (Process) การบริหารจัดการเรียนการสอนดำเนินการโดยหน่วยงานในสังกัดมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่นำหลักสูตรนี้ไปเปิดจัดการศึกษา กระบวนการบริหารหลักสูตรมีคุณภาพเทียบเคียงมาตรฐานการศึกษาระดับอุดมศึกษาในทางปฏิบัติใช้อาจารย์ผู้สอนที่มีคุณวุฒิเทียบเท่าการจัดการศึกษาในระดับปริญญาตรี และมีกระบวนการบริหารหลักสูตรเคร่งครัดตามรายละเอียดของหลักสูตรที่อนุมัติโดยสภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (4) ด้านผลผลิต (Product) บัณฑิตมีศักยภาพในการปฏิบัติงานคณะสงฆ์ครอบคลุมภารกิจทั้ง 6 ด้านบัณฑิตมีศักยภาพในการทำงานเป็นทีมบัณฑิตมีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติหน้าที่สนองงานคณะสงฆ์ และบัณฑิตเป็นผู้มีคุณวุฒิ คุณภาพ และคุณธรรม และเมื่อพิจารณาผลการวิจัยเชิงสำรวจ พบว่า ผลการประเมินหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.54 และเมื่อพิจารณาในรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน ดังกล่าวนี้อาจแสดงให้เห็นว่า หลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ หรือ หลักสูตร ป.บส. เป็นหลักสูตรที่มีเป้าหมายชัดเจนที่จะสนองงานคณะสงฆ์โดยการพัฒนาคุณลักษณะของพระสังฆาธิการและครูสอนปริยัติธรรมที่พึงประสงค์คือ มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส ใฝ่รู้ใฝ่คิด เป็นผู้นำด้านจิตใจและปัญญา มีความสามารถในการแก้ปัญหา มีศรัทธาอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีโลกทัศน์ที่กว้างไกลมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองให้เทียบพร้อมด้วยคุณธรรมและจริยธรรม อีกทั้งเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในการที่จะพัฒนาตนเองที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประการสำคัญคือ หลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) เป็นโอกาสในการพัฒนาบุคลากรของพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุที่คุณวุฒิหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์นี้ เป็นฐานในการเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีได้ อย่างไรก็ดี เมื่อบริบทแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลง องค์ความรู้มีการเปลี่ยนแปลง เทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลง จำเป็นต้องปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปนั่นเอง ดังกล่าวนี้อาจสอดคล้องกับผลการวิจัยของวรพจน์ เผ่าทองสุข และคณะ [12] ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การประเมินหลักสูตรวิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาจุลชีววิทยาอุตสาหกรรม พ.ศ. 2549 คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ” ผลการวิจัยพบว่าหลักสูตรที่สอดคล้องกับความต้องการของประเทศ มุ่งมั่นในการผลิตบัณฑิตที่มีคุณธรรม จริยธรรม และตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน และสอดคล้องกับผลการวิจัยของรัตนศิริ เข็มราช และคณะ [13] ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การประเมินหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิตสาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ ในฐานะเป็นภาษาโลก” ผลการวิจัยพบว่าการประเมินตามแนวคิด CIPP Model พบว่า ด้านบริบทของหลักสูตร นิสิตมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด (เฉลี่ย 4.37) ด้านปัจจัยนำเข้า นิสิตมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก (เฉลี่ย 4.20) ด้านกระบวนการ นิสิตมีความพึงพอใจต่อกระบวนการจัดการเรียนการสอนและการวัดและประเมินผลอยู่ในระดับมากที่สุด (เฉลี่ย 4.35) และด้านผลผลิต นิสิตมีความพึงพอใจต่อคุณลักษณะของนิสิตที่ได้รับการพัฒนาอยู่ในระดับมากที่สุด (เฉลี่ย 4.40) และสอดคล้องกับผลการวิจัยของวรทัศน์ วัฒนชีวินปกรณ์ [14] ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การประเมินหลักสูตรวิทยาศาสตร์บัณฑิตระดับปริญญาตรีของวิทยาลัยนวัตกรรมการสื่อสารสังคม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ” ผลการวิจัยพบว่า ประสงค์ให้หลักสูตรพัฒนาการ

ปฏิบัติงานโดยนำวิชาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติไปประกอบอาชีพในอนาคต โดยเน้นย้ำถึงเรื่องความรู้ความสามารถของ ผู้สอนและผู้เรียนให้เป็นผู้ถ่ายทอดและรับสารที่ดี กล่าวคือ ต้องเลือกบุคลากรทางการศึกษาที่ดี มีคุณภาพ มีคุณธรรม จริยธรรมที่ดี ผู้เรียนต้องผ่านกระบวนการคัดเลือกที่เป็นไปตามมาตรฐานของการคัดเลือกหรือมีการคัดเลือกผู้เรียนให้ เข้มข้นขึ้นให้เหมาะสมกับคุณภาพของสถาบัน และนอกจากวิชาปฏิบัติแล้ว จำเป็นต้องพานิสิตไปศึกษาดูงานนอกสถานที่ หรือเชิญวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านหรือสาขาวิชานั้น ๆ มาถ่ายทอดความรู้ให้กับนิสิต เพื่อสร้างองค์ความรู้ และโลกทัศน์ที่นอกเหนือจากตำราเรียน และสอดคล้องกับผลการวิจัยของวินัย ภูมิสุข [15] ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารหลักสูตรสาขา ศึกษาศาสตร์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการบริหารหลักสูตรวิชาศึกษาศาสตร์ที่พึงประสงค์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน สามารถสร้างเอกลักษณ์ของสถาบัน เข้าใจหลักสูตรบูรณาการรายวิชา ด้านบุคลากร อาจารย์ประจำจบตรงสาขาวิชา ผู้สอนมีความรู้และองค์ความรู้ เชิงความสัมพันธ์กับหน่วยงานอื่นและสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระมหาสม กลยาโณ [16] ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นที่มีต่อการเรียนการสอนหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล” ผลการวิจัยพบว่า มีข้อเสนอแนะสำคัญ ได้แก่ ต้องมีการจัดกิจกรรมในระหว่างเรียน มีการศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหน่วยงานอื่น ๆ และเน้นมีการวัดผลประเมินผลการเรียนรู้ในรูปแบบที่มาตรฐาน

2. แนวโน้มการพัฒนากิจการคณะสงฆ์ไทยด้วยหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บ.ส.)

จากผลการวิจัย พบว่า แนวโน้มการพัฒนากิจการคณะสงฆ์ไทยด้วยหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะ สงฆ์ คือ (1) ด้านการปกครอง ได้แก่ ปรับปรุงสาระการเรียนรู้ของรายวิชาในหลักสูตรให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง และเพิ่มเติมวิชาเลือกที่มีสาระการ เรียนรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาชุมชน (2) ด้านการศาสนศึกษา ได้แก่ ปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษา พระปริยัติธรรมฉบับปัจจุบัน และเพิ่มเติมรายวิชาที่เป็นภาษาที่สามเพื่อรองรับการจัดการศาสนศึกษาแก่ศาสนิกชนที่ มีความหลากหลายด้านเชื้อชาติและภาษา (3) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ ปรับปรุงสาระการเรียนรู้ที่รองรับภารกิจ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงไป โดยสอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ด้านศึกษาสงเคราะห์ และเพิ่มเติมการเรียนรู้ภาคปฏิบัติที่ส่งเสริมการสร้างเสริมความเข้มแข็งของเครือข่ายการจัดการ ศึกษาสงเคราะห์ในเชิงพื้นที่ (4) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ ปรับปรุงเนื้อหาสาระให้สอดคล้องกับความ ก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเชิงรุก และเพิ่มเติมสาระการเรียนรู้ ภาคปฏิบัติที่บูรณาการร่วมกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกตามบริบทของพื้นที่โดยสอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูป กิจการพระพุทธศาสนา ด้านเผยแผ่ (5) ด้านการสาธารณูปการ ได้แก่ ปรับปรุงสาระการเรียนรู้เพื่อรองรับ การพัฒนาระบบสารสนเทศและนวัตกรรมเพื่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดที่สอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูป กิจการพระพุทธศาสนา ด้านสาธารณูปการ และเพิ่มเติมกิจกรรมนอกชั้นเรียนหรือการศึกษาดูงานนอกสถานที่เกี่ยวกับ ศิลปวัฒนธรรมและมรดกภูมิปัญญาของไทย (6) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ เพิ่มเติมสาระการเรียนรู้รายวิชา ที่ส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกสาธารณะหรือจิตอาสาแก่ชุมชนและสังคม และเพิ่มเติมสาระการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการสร้าง เครือข่ายสาธารณสงเคราะห์ที่สอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ด้านสาธารณสงเคราะห์ และ (7) ด้านการพัฒนาพุทธมณฑล ได้แก่ เพิ่มเติมสาระการเรียนรู้แนวคิดเกี่ยวกับพุทธอุทยาน 3 มิติ คือ อุทยานการศึกษา อุทยานการท่องเที่ยว และอุทยานศิลปวัฒนธรรม ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่าหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ หรือ ป.บ.ส. จำเป็นต้องปรับปรุงเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยพัฒนาเป็นหลักสูตร สมัยใหม่ ที่เน้นผลลัพธ์ที่เป็นส่วนหนึ่งของคณะสงฆ์หรือจิตสำนึกร่วมกันเพิ่มทักษะการบริหารในเชิงปฏิบัติการ

เน้นการเรียนรู้จากพื้นที่จริง อาจเป็นหลักสูตรเสริมในลักษณะหลักสูตรอบรมระยะสั้นสมัยใหม่ที่ในกิจกรรมหรือโครงการเป็นฐานในการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ เพื่อผลิตบัณฑิตให้สามารถเป็นผู้สร้างนวัตกรรมได้ อย่างไรก็ตาม การปรับปรุงหลักสูตรหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ หรือ ป.บส.ต้องให้ความสำคัญกับแนวทางการปฏิบัติงานคณะสงฆ์ตามแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในปัจจุบันด้วย ดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับที่ พระมหาพรหมชัย มหาปุณฺโณ [17] ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์” ผลการวิจัยพบว่า ในพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์ พระสังฆาธิการจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รอบรู้ในทุก ๆ ด้าน ทั้งทางโลก และทางธรรม รวมทั้งฝึกคนให้เป็นผู้ที่มีความชำนาญในการบริหารบทบาทตามกิจการคณะสงฆ์ มีรูปแบบการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ชัดเจนและเหมาะสมกับกระแสโลกาภิวัตน์ พร้อมยกระดับการศึกษาในตำแหน่งทางสังคมให้สูงขึ้น ให้เทียบเท่าระดับปริญญาตรีขึ้นไป ทั้งนี้ จำเป็นต้องกำหนดให้แสวงหาความร่วมมือและมีการรวมตัวกัน เพื่อสร้างเป็นเครือข่ายของพระสังฆาธิการทั่วประเทศและต่างประเทศ และสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระครูใบฎีกาอภิชาติ ธรรมสุโข [18] ได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวโน้มการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในทศวรรษหน้า” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในทศวรรษหน้า จำเป็นต้องยึดตามพระธรรมวินัยเป็นหลัก กฎ ระเบียบ พระราชบัญญัติ และกฎหมายบ้านเมือง มีการบริหารกิจการตามรูปแบบเดิมแต่มีการปรับปรุงให้ทันสมัย มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาสนับสนุน และสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระมหาธุดิ วิโรจโน [19] ได้ทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการทางด้านการศึกษา ยังต้องคงไว้ซึ่งพระธรรมวินัย เน้นการพัฒนาให้พระสังฆาธิการมีความก้าวหน้าในการเผยแผ่และทักษะการใช้ภาษาของสมัยปัจจุบันด้วย และสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระทีฆทัตติมนิงส์ (วิรัช วสุสิริ) [20] ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ตัวแบบการบริหารคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานคณะสงฆ์ภาค 4 ในการบริหารคนนั้น มีการสร้างและพัฒนาภาวะผู้นำบุคลากรทางพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น มีการดำเนินไปอย่างรวดเร็วสนองต่องานที่มอบหมายให้ทำการบริหารภาระงานมุ่งบริหารที่สนองต่อความต้องการของผู้มาติดต่อและการบริหารองค์กรได้เน้นในเรื่องสร้างศรัทธาโดยนำจุดเด่นของบุคลากรมาใช้ในการบริหารงานการบริหารภาระงาน คือ มีการประยุกต์เทคโนโลยีและนวัตกรรมเข้ามาช่วยในการบริหารงาน และสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระครูปลัดอภิชาติ สุวณฺณโชโต [21] ได้ทำการวิจัยเรื่อง “สภาพปัจจุบันและอุปสรรคในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า เน้นกระบวนการทำงานกับคนและโดยอาศัยคน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง สังคมและควบคุมกิจกรรมของสมาชิกในองค์กรรูปนัย เพื่อวัตถุประสงค์ในการทำให้งานสำเร็จและจุดมุ่งหมายของสถาบันประสบผลสำเร็จ สอดคล้องกับการกิจของคณะสงฆ์

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ควรปรับปรุงหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) ทุกรอบ 5 ปี รองรับการเปลี่ยนแปลงของกฎหมาย สภาพแวดล้อม ข้อมูล และเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่พัฒนาอย่างต่อเนื่อง
2. ควรปรับปรุงหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) โดยสอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา
3. ควรปรับคุณสมบัติของผู้มีสิทธิ์เข้าศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) โดยขยายโอกาสให้กับพระภิกษุสามเณรทั่วไปที่มีพื้นฐานการศึกษาระดับมัธยมศึกษา

4. ควรจัดโครงการหรือกิจกรรมเตรียมความพร้อมก่อนเข้าเรียนแก่ผู้เข้าศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.)

5. ควรจัดระบบอาจารย์ที่ปรึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) โดยเทียบเคียงกับการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา

6. ควรเพิ่มช่องทางของการศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) ในระบบออนไลน์ หรือการเรียนทางไกล

ข้อเสนอแนะในการทวิจ้ยครั้งต่อไป

1. ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยโดยใช้หลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) เป็นฐาน

2. ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับนวัตกรรมทางการศึกษาของหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.)

เอกสารอ้างอิง

- [1] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). พุทธวิธีบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; 2549.
- [2] คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ประวัติพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; 2549.
- [3] สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. คู่มือพระสังฆาธิการ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ; 2554.
- [4] พระธรรมสุธี (นรินทร์ นรินฺโท). คู่มือศูนย์ปฏิบัติการพระวินยาธิการ คณะสงฆ์กรุงเทพมหานคร. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ; 2554.
- [5] กองแผนงานกรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา; 2542.
- [6] กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ; 2554.
- [7] บรรยงค์ ไตจินดา. การบริหารงานบุคคล. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: อมรรการพิมพ์; 2543.
- [8] คณาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 5 ปี พุทธศาสตร์มหัศจรรย์การบริหารการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; 2544.
- [9] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: บริษัท 21 เซ็นจูรี่ จำกัด; 2553.
- [10] คณาจารย์ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ และวิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส ร่วมกับสำนักงานเจ้าคณะภาค 1, 2, 3, 14 และ 15. หลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาจุฬาบรรณการ; 2548.

- [11] คณาจารย์ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. หน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดหลวงพ่อสวดธรรมกายาราม: พิธีเปิดการศึกษา 2549. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; 2549.
- [12] วรพรรณี เผ่าทองสุข และคณะ. การประเมินหลักสูตรวิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาจุลชีววิทยาอุตสาหกรรม พ.ศ. 2549 คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ [รายงานการวิจัย]. สมุทรปราการ: มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ; 2554.
- [13] รัตนศิริ เข้มราช และคณะ. การประเมินหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิตสาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ ในฐานะเป็นภาษาโลก [รายงานการวิจัย]. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา; 2558.
- [14] วรทัศน์ วัฒนชีวโนปกรณ์. การประเมินหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิตระดับปริญญาตรีของวิทยาลัยนวัตกรรมการสื่อสารสังคม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ [รายงานการวิจัย]. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ; 2556.
- [15] วินัย ภูมิสุข. การพัฒนาการบริหารหลักสูตรสาขาวิชารัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต]. อุรุษยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; 2557.
- [16] พระมหาสม กลยาโณ. ความคิดเห็นที่มีต่อการเรียนการสอนหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล [รายงานการวิจัย]. อุรุษยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; 2552.
- [17] พระมหาศรณชัย มหาบุญโญ. การพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์ [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต]. อุรุษยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; 2557.
- [18] พระครูใบฎีกาอภิชาติ ธมฺมสุทฺโธ. แนวโน้มการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในทศวรรษหน้า [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต]. อุรุษยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; 2558.
- [19] พระมหาธฤติ วิโรจน. รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต]. อุรุษยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; 2557.
- [20] พระทีฆทัตถสิมฺมณีวงศ์ (วิรัช วสุศิริ). ตัวแบบการบริหารคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 [วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต]. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์; 2558.
- [21] พระครูปลัดอภิชาติ สุวณฺโณโชโต. รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต]. อุรุษยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; 2558.